

Maškare i njihove dramske igre na otoku Braču

Prema programu Instituta za narodnu umjetnost ispitivao sam u lipnju 1967. narodno maskiranje na otoku Braču. Tražeći kazivače, obišao sam tada ovaj Nazorov rodni otok od Supetra i Mirca do Splitske, Postira, Povalja, Sumartina, Selaca, Bola, Milne, Bobovišća i Ložišća. Pošao sam i u unutrašnjost do starog Škripa i do Nerezišća, negdašnjeg bračkog središta i do zabitnog Gornjeg Humca. Susreti s ljudima su me razveselili jer svugdje sam našao pojedinaca, koji su htjeli i koji su znali kazivati o starim običajima, koji se polako gase, ili ih turistička industrija nastoji obnoviti. Među kazivačima našlo se muškaraca i žena, djece i staraca, seljaka i radnika, intelektualaca, čak i Ante Sapunar, poznat kao Nazorov pastir Loda. Njihovim iskazima napunio sam tri bilježnice. Ti iskazi su dokumenti o životu, specijalno o narodnoj umjetnosti na Braču.

Skupljenu građu sredio sam i otipkao i ona se sada čuva u Institutu za narodnu umjetnost (INU) u Zagrebu, sign. 826. Ta je građa dostupna stručnoj javnosti, pa se svaki zainteresirani istraživač njome može služiti u daljem studiranju maškara i njihovih dramskih igara. Ovdje želim upozoriti na to da je pri navođenju građe potrebno citirati izvore, osobito imena kazivača, bez kojih bi ostao nepoznat ovaj segment bračke umjetnosti. Jednako je tako potrebno navesti podatke o skupljačima i dokumentacijama u kojima se građa čuva. To navodim zato što nerijetko nalazimo

Sl. 1. Supetarska obala, igralište pokladnih maškara. Supetar na Braču. Snimila dr. Maja Bošković-Stulli, 1969. Fototeka INU, br. 4665.

tekstove u kojima se ne spominju mjesta gdje je iskaz dobiven ni ime vrijednog kazivača. U takvim slučajevima ponekad se radi i o nekorektnom korištenju građe.

Mi na žalost ne znamo za imena onih prvih, davnih stvaralaca. Samo je njihova umjetnost sačuvana u narodnom kolektivu. Ovdje na Braču jezik svjedoči, da se radi o hrvatskoj tradiciji, drevnoj, otočkoj, ali snažno zapljuskivanoj sa susjednog kopna. Neprekinute duhovne veze Brača sa Mosorom i Biokovom simbolički je s *Burom na Braču* izrazio pjesnik Tin Ujević, po ocu iz Imotske krajine, ali rođen u Vrgorcu od majke Milnarke, koja potječe iz obitelji Livačić-Markusović s nadimkom Dasenovi.

Ovaj rad zasniva se na kazivanju preko sedamdeset kazivača. Navodim njihova imena, osnovne podatke o njima i o tekstovima koje su kazivali u dodatku na str. 394—396.

MASKIRANJE PREMA PRIGODAMA

Narod se na otoku Braču maskirao u prošlosti više a sada manje u različitim prigodama. Ipak, maškare se pojave za Nikolinje, na dan sv. Lucije, za Božić. Maškare dolaze i na pir, ako se održava za vrijeme krnevala. U Gornjem Humcu pričali su mi, da su se u prošlosti maskirali lupeži kao mrtvaci. Navodno su time plašili praznovjerne ljude, da bi lakše krali ovce.

Najviše se još i sada narod maskira i izvodi različite igre za krnevala. To vrijeme na prijelazu zime u proljeće obično traje po katoličkom kalendaru od Tri kralja (6. I) do čiste srijede, koja nije stalni kalendarski dan. Obično dolazi krajem veljače ili početkom ožujka. U Ložišćima ovo vrijeme kad se maskiraju zovu i poklade, a zadnji pokladni utorak zovu krneval. I slamnatu lutku zovu Krneval. Nekad naprave i njegovu ženu Krnevalušu. Na Pokladni utorak idu po mjestu s lutkom i skupljaju darove. Na Čistu srijedu prirede sprovod Krnevalu i učine fraju, gozbu od skupljenih darova. U Poveljima također vrijeme zovu poklada, a lutku Krnovaj. U Sumartinu i na Bolu isto kažu za vrijeme poklade, lutku Sumartinjani zovu Karneval a Boljani Karnevol. Po Braču maskirane osobe općenito zovu maškare, negdje ih zovu i krnevali, a daju im i posebno ime po ulozi koju izvode u igri.

U nastavku dajem u izvodima prikaze maškara prema iskazima kazivača. Uz izvode navodim u zagradama ime mjesta ispitivanja i broj teksta u mojoj spomenutoj institutskoj zbirci o Braču.

1. Maskiranje uz vjerske blagdane

Na Bolu su za dan sv. Nikole (6. XII) izvodili maskiranu osobu biskupa s bradom i štapom. Posjećivao je kuće; djeca su mu ljubila ruku, a on im je dijelio darove (Bol, 56). Dominikanac o. Arsen Jurin pričao je da su na Bolu dominikanci za Nikolinje u samostanu pravili sv. Nikolu i krampusu. Priredivali su cijelu predstavu u vezi s tim. To čine samostanski đaci. Na priredbi se čita »vrabac«, u kojem se o svakom đaku nešto kaže. Sv. Nikola dolazio je i u Ložišćima. U Milni se priča da sv. Nikola nosi darove pod jastuk, ali maske sv. Nikole nije bilo. Tamo se jedna žena, doseljena s kopna, oblačila kao krampus. U Sumartinu također kažu da sv. Nikola nosi darove pod blazinju. Plaše djecu s »grampusom, to je starovinsko, od starine«. Na dan sv. Nikole, u jutro išli su po mjestu sv. Nikola i vrag ili »grampus«. On ima crno lice, rogove i lance. »To su još stari didi pravili« (Sumartin, 67).

Na Braču se žene maskiraju kao *sveta Lucija*, za dan sv. Lucije (13. XII). Na Bolu se neka žena oblačila u bijelo, ili bi se pokrila plahtom. Nosila je »krtočić« sa darovima, koje je dijelila djeci. (Bol, 58). U Ložišćima je također neka žena išla po kućama kao sv. Lucija. Oblačila se u »robu od starine, a na glavi bi bila povukla mahramu na oči«. Dijelila djeci darove. »Svuda je toga bilo, uvijek se pripovida« (Ložišća, 60). U Milni i u Mircima je također išla sv. Lucija. U Nerežišćima, u obitelji Perić, bila bi se obukla jedna žena kao sveta Lucija. »Bila je u biloj vešti, kose raspletene, lice čisto. U traversu je nosila darove dicit.« Na Sv. Luciju ima šala sa darovima. Momak nastoji djevojci podmetnuti pod blazinju »punu kalcetu šišaka od bora«. U Nerežišćima ne nosi darove sv. Nikola, nego *stari Božić*, s bijelom bradom i zimskom kapom, pokriven plaštem. To je bio običaj pred 50 godina. Nosio je darove na Božić na večer, dok je bio postavljen božićni bor (Nerežišća, 64). U Poveljima je išla sv. Lucija, omotana u plahtu. Nosila je štap i košaru s darovima. Kad bi došla u kuću, djeca bi joj vikala: »Sveta Luce, meni više!« Ona bi rekla: »Koji su zločesti, njima će biti šiba i kapule« (Povlja, 66).

2. Scene na piru

Na piru su priređivali ovakvu šalu: jedan bi pojedinac stao na stol i plesao naokolo na jednoj nozi. »To se zvalo brindizi, napitnica. On bi rekao:

U konobi imamo jedno veliko bure,
neka živi naš kum Bare« (Mirca-Gorica, 75).

Kad se ženi udovac i udovica, onda se »skupi cilo selo pred njihovom kućom. Svi rogovi, stare kante, zvončići se skupe, onda trumbetaju pred kućom ženske. Ako ona izajde iz kuće, oni je poliju vapnom, a čak je bilo da su ih na vratima crikve obilili. A jednom su i popa obilili, koji je bi š njima« (Škrip, 76).

U Supetru znadu za običaj povrh Omiša, da svatovi traže *ovcu* na piru. Za Bračane je to običaj »po vlašku«. »Vlah je naziv za sve Hrvate na kopnu, one uz more i u brdima. Jedino Split nije vlašija« (Supetar, 77).

U Selcima se priča da je tamo bio ovakav običaj:

»Došli bi svatovi pred kuću nevistice, pa bi rekli:

— Izgubili smo jednu ovcu. Možda se kod vas nalazi?

Onda bi oni iz kuće rekli:

— Je, ovdje se nalazi, ali je treba otkupit.

— A ča vi išćete za nju?

Onda bi rekli jednu svotu. I tako se nagode i nevicu izvedu van. Prije toga bi izveli kakvu divojku, ili staru babu.

— Je l' ovo?

— Ni to.

Sl. 2. Bračke ovce, motiv pirnih i pokladnih maškara na otoku Braču. Dubovica-Pražnica na Braču. Snimio Josip Miličević, 1969. Fototeka INU, br. 4729.

I na kraju bi prikazali pravu. Nisan vidio, ali su pričali« (Selca, 78).

Ovaj običaj traženja ovce veoma je raširen kod Hrvata po svim krajevima. Već ga Valvasor u XVII stoljeću spominje među istarskim Hrvatima. Tamo su tražili pticu jarebicu. Danas traže golubicu. U okolici Dubrovnika traže utvu zlatokrilu. Gdje je stočarstvo razvijeno traže ovcu, u Slavoniji traže srnu. U Istri tumače da izvode djevojku i staru babu ispred nevjeste, da bi ovu očuvali od uroka.

U Gornjem Humcu također trube udovcu ili udovici. Na piru poslije večere domišljati ubace koji »vic«, koju priču. Na Bolu na piru nema maskara, ali ako se »oženi u krnevalu, onda dođu maskare u kuću napit se. To dođu susidi. Maskare nose duge haljine, šešir na glavi, pokriju lice velon, da ih se ne prepozna. Ne otkriju se, ali čestitaju. Dadu in piti«.

Pojedini običaji, razni detalji u njima, pa i samo maskiranje, razlikuje se od mjesta do mjesta. Starica Marija Dukić, rođena Cegljević (78. g.) iz Supetra, rekla mi je: »Tako van je to u nas. Velika je razlika od jića i pića, govora i običaja.«

3. Pokladne maskare i njihova igra

Iako je maskiranje moguće za sve vrijeme poklada, ipak se i na Braču maskare pojavljuju najviše u zadnjim pokladnim danima, osobito na pokladni utorak. U Škripu, koji ima u temeljima jedne kule kiklopsko kamenje i čuva predaju, prema kazivanju Kuzme Martića, da se tu rodila sveta Jelena Križarica, majka cara Konstantina, kažu »na zadnji dan krnevala je cilo selo vanka, da gleda maskare i Krnevala Juru, da ga opalu«.

Na Braču ima različitih pokladnih maskara. Razlikuju se u maskama i u odjeći, jedne idu noću, druge danju, neke obvezno šute, a druge govore i izvode različite šale i komedije. Osim ljude, maskare ovdje prikazuju i životinje: konja, devu, brava.

Među maskarama pojavi se i slamnata lutka, famozni Krneval, uz kojeg se u nekim mjestima pojavi i njegova žena Krnevaluša od slame. Drugdje Krnevalovu ženu predstavlja živ čovjek obučen u žensku odjeću. Iako je donekle ustaljen postupak s Krnevalom, ipak se i tu razabiru razlike. Nose ga po selu, sude mu, pa ga negdje zapale, vješaju ili bace u more. Ali najviše ima razlika u krnevalskim osudama i testamentima. Ti tekstovi, male su mjesne kronike, koje se šaljivo izvrću. Sastavljaju se svake godine, pa kako u svakom selu ima različitih događaja, tako su i pogreške Krnevalove različite. U jednom se slažu: sve ove osude i testamenti moraju biti šaljivi, a kad prilike dopuste, traži se od njih da budu kritika »od vrha do dna«.

MAŠKARE PREMA OSOBINAMA GOVORA

Da se što bolje istaknu razlike i osobine maskara, bit će ovdje sistematizirane prema razvitku odnosno osobinama njihova govora. S razlika-

ma u načinu govora kod maškara povezane su i promjene maskiranja na licu, što sve opet uvjetuje formiranje naročitih dramskih igara.

Razlikujemo dakle: 1. maškare koje šute ili se javljaju s neartikuliranim glasovima (tumače ih maska, nošnja i kretnja); 2. maškare koje vrše određenu radnju, popraćenu uzvicima ili izmijenjenim glasovima, ponekad i pjesmom poput kora; 3. maškare koje bez krute maske na licu unutar svoje skupine vode dijalog iz kojeg se razabire motiv njihove igre.

Ovakva podjela maškara hoće istaknuti kako su maska i kostim, kretnja i riječ bitni elementi folklorne drame, koja se i na Braču razvila među pokladnim maškarama.

1. Maškare koje šute ili se javljaju s neartikuliranim glasovima; tumače ih maska, nošnja i kretnja (izvodi iz kazivanja)

Maškare obilaze kuće uvečer. Masku prave sami od kartona. Učine rupe za oči, nos i usta. Oboje crveno, žuto. Od konjskog repa učine brkove. U kući ne skidaju masku (Supetar, 1).

U maškare idu muškarci, žene i djeca. Maškare huču. A kad bi pjevale, onda bi ih prepoznali. Nose kupljene maske i maske od mješine koje sami prave. Urežu oči, usta. Boje ih. Neke maškare nose izvrnuti kaput, da bude izvana vuna. Nose zvana oko vrata ili struka, kišobran i štapove, za obranu (Škrip, 7).

Maškara gadno obučena, u staru robu, zove se Krneval. On ima među nogama »miščić« pun vode. Nožica od mijeha viri mu kroz otvor na hlačama, kroz nju pušta vodu, »piša« u muške i ženske. Nosí mekinje i pepeo, posipa narod (Škrip, 10).

Maškare su obučene u runo od ovce, masku učine od runa. Zvone zvoncem, koji nose u ruci. Maškara grubo obučena zove se Krneval. Lijepo obučena se zove maškara (Škrip, 12).

— Godine 1936. jedan se čovjek obukao u volovsku kožu, a volovske rogove je nataknuo na vrh glave. Oko vrata i oko pojasa imao je komoštre s ognjišta. Lice je namazao čađom i zvonio zvončićem »neka se dica plašidu«. (Nerežišća, 16).

Sl. 3. Bračka kuća koju ne mimoilaze maškare. Murvica na Braču. Snimila dr Maja Bošković-Stulli, 1969. Fototeka INU, br. 4670.

— Maškarali su se kao žena: maskirana osoba ima prsa, periku od ovčje vune. Predstavlja staru gospođu. U pokladne dane u večer više maškara zajedno obilaze po kućama. Ne skidaju maske, ne govore. Ako se jave, iskrive glas, da ih ne prepoznaju. Plešu u kući. Kad obiđu kuće, dođu na javni ples. Tamo vođi plesa kažu tko su. »Posljednji ples za maškare je vilota« (Nerežišća, 18).

— Maškare idu po kućama, različito odjevene u nošnje drugih naroda. Obuku se i kao mornari. Nekada dođu u kuću i ne kažu riječ, obično glade po licu (Supetar, 19).

— Maškare nose kupljene maske i maske koje same prave od kartona i gipsa, čipaka i najlon-čarape. Idu po kućama. Negdje ih silom otkriju. Bolje dotjerane maškare zovu se »lipe maškare« (Postira, 21).

— Maškara u šoferskoj bundi, okrenutoj, da se vidi runo. Nosi zvonce oko vrata. Na licu masku od kartona. Većinom se žena obuče kao muškarac, a muškarac kao žena, imitira prsa (Postira, 22).

— Jedna se osoba obuče kao vrag i nosi osti. Ima crno lice, rogove od vola na glavi, rep od vola, crnu odjeću, majicu i gaće. Ima više zvonaca po sebi, oko pasa i oko vrata. Vrag trči oko ostalih maškara, čuva ih. Ima maškara sa kožom od ovce, koje stave rogove i po dva zvona (Povlja, 23).

— Maškare se ponekad obuku u poderana odijela. Masku naprave od zečje kože, bradu od vune i kudjelje (Povlja, 29).

— Maškare nose zvonca oko vrata ili u ruci, nose mačeve, stare košulje, nose i vrčine, nove, pa iz njih piju. Stave rogove, na glavu, imaju štapove. Maškara žena ide s metlom i komoštrima. Najčešće zamotaju glavu u »tul«, označe oči i šminkom išaraju. Masku prave od tikve, probiju oči, nos i usta, boje crveno i crno, nalijepe brkove, učine bradu. Masku prave i od zečje kože. Za masku se kaže nagubnica ili vizera. Maškare mijenjaju glas, imitiraju glasove životinja (Selca, 30).

— U staro doba »ženske su se oblačile po starinsku, izvodile viceve, ali bez riječi, jer po glasu bi ih prepoznali«. Hvataju muškarce, sjedaju im u krilo. Pravili su maske od mekog drva, bora. Boje oči, usta, brk od vune naprave ili od kukuruznih vlasi. Na glavama imaju rogove od brava. Više ne prave drvene maske (Sumartin, 32).

— Žena se obukla u maškaru, nosila bi mačku povijenu povojem. U zube bi joj stavila cigaretu, na glavu crvenu kapicu. »Žena je plesala sa mačkom i činila šerenade za smih: skakala, dizala mačku u zrak, a mačka je pravila mau«. Neki stavljaju na sebe ovčju kožu i crne komoštre, da izgleda kao da je vrag. Žene su stavljale klobuke na glavu ili »trumbe« od papira, na lica starinsku veletu ili prozirnu robu, čarape. Jedan je bio »pokriven po žensku«, između nogu visio mu je »miščić vode« pa je puštao vodu (Gornji Humac, 32).

— Maškare se pojavljuju kroz cijele poklade (od Tri kralja do Pepelnice). Idu po kućama i dođu na ples. Neki lice prekrivaju maskom, a neki se iznakaze toliko da ih se ne može prepoznati. Maske kupe ili sami učine od kože ribe raže i od tikve. Glas mijenjaju (Bol, 38).

— Maškare nose zvonca, rog, trubu, lug su sipali, učini trbuh, kao da je noseća žena, ima prsa. Neki stave rogove od ovna na glavu. Ženska

nosi »kudiju« (preslicu) i vreteno. Sada se maškare »omaškaraju garbunom, šminkom, naprave brčiče«. Prije su pravili ili kupovali »bizere« (Ložišća, 45).

— U staro doba jedan se bio omotao »tendelinon«, pa su ga bili polili straga petroljem i užgali (Ložišća, 49).

— O krnevalu su se maskirali muškarci i žene, netko u muško, netko u žensko. U plesnoj dvorani bi se na blagajni pokazali, da se zna tko su. Pravili su velike sise, trbuh, kao žena noseća, zadnjicu i grbu. Netko bi nosio metlu, a netko mlinac za kavu. Igrali bi, pravili komedije, kolo, krivili se (Milna, 51).

Iz ove građe razabire se da je na otoku Braču maskiranje tradicionalno. Kazivači govore o maskiranju »u staro doba« i da se »sada maškare omaškaraju« drukčije nego prije.

Među maškarama se ističu »volovi« i »ovce«, maškare u runima, sa zvoncima i rogovima. Ove maškare se naročito kriju i ne govore, što odaje njihovu starinu. Narod kaže da se ljudi maskiraju, da ih ne prepoznaju. Zvone zvoncima »da zastraše djecu«. Ovo, kao strašan izgled maškara i njihova buka i krika, tragovi su negdašnjih apotropejskih akcija, obrane od zlih sila. Bračke maškare s runima i zvoncima pripadaju istom tipu maškara, koje na hrvatskom kopnu različito zovu: U Dalmaciji *didi*, na otoku Krku *bučani*, u Istri i Kastavštini *zvončari*, a na hrvatskom sjeveru, u slavonskoj nizini i Podunavlju *bušari* i *buše*.

Navedene maškare djeluju na gledaoca svojim izgledom i nastupom, jedne zastrašuju, a druge su smiješne, jedne su lijepe, a druge ružne. Narod ih zove ili općenito maškare i krnevali, ili im daje ime prema njihovom izgledu: »vol«, »brav«, »vrag« »mornar«, »stara gospoja«, »zbabna žena«, »prelja«, itd. Imena su očite indikacije da se već kod ovih nijemih maškara razabire primarna dramska građa. Drama je ovdje tek naznačena, trebat će još određene radnje i jasne riječi, da bi se predstavila u potpunoj formi. Buka, skakanje, ples i pantomima prodori su, koji nijemu maškaru trgaju iz običaja, iniciranog magijom ili kultom, i privode umjetnosti drame i kazališta.

Sl. 4. Bračka prelja, motiv maškara.

2. Maškare koje vrše određenu radnju, popraćenu uzvicima ili izmijenjenim glasom, ponekad i pjesmom, poput kora

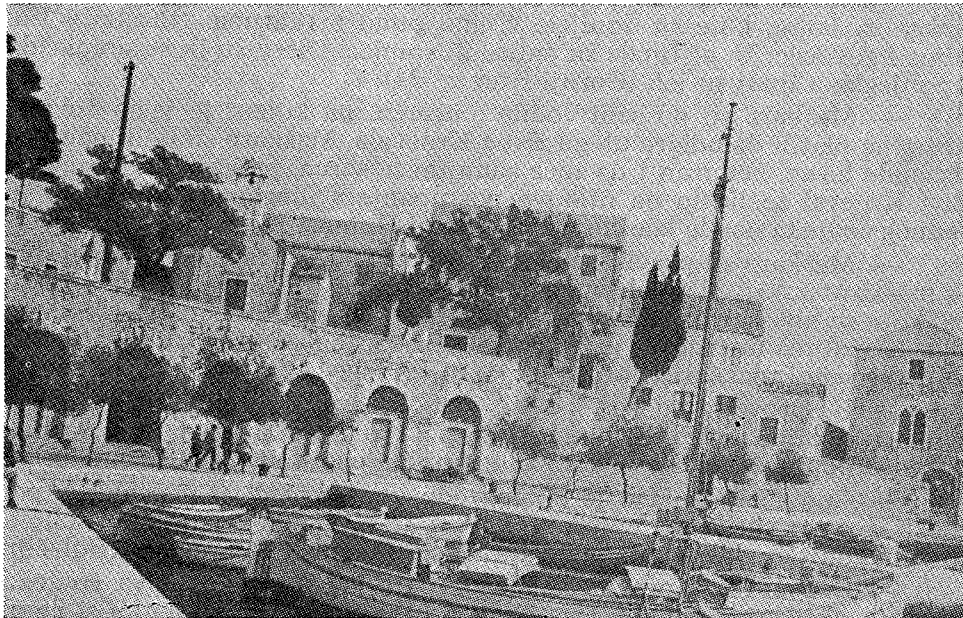
(izvodi prema kazivanju)

— Maškare mijenjaju glas. »Ni kunst, ako ih prepoznaju« (Supetar, 2).

— Jedan krnjeval jaši na tovaru: »Obuka je vriću od tende i stavi je rep od robe. Okiti se cvičem i perjem. Iskidanu robu ima, a na glavi je ima iskidani šešir. Maškarao se bojama i čađom. Ima šćap u ruci i zvonce za magarce. Ispred njega ide jedan s harmonikom. Lice mu je zamaskarano bojama. Ima iskidano odilo, jedna nogavica do kolina. Krneval se skinuo s tovara i počeo plesat sa ženama, koje su gledale. S njim bude jedan čovik, koji tira tovara. Ima je koltrinu na glavi. Na rep su mu stavili zvončić. Ima jedan vinac oko vrata, od cvića. Oni su išli okolo sela i vratili se doma«. Maskirana djeca obilazeći po selu »kadgod pivadu: Maškare, ča moru maškare« (Mirca, 3).

— Pojave se kao muž i žena, plesali bi. Nose povijenu bebu od krpa i kažu, da je to ženino dijete (Mirca-Gorica, 4).

— Na dan Krnevala četvorica su na ramenima nosili jednog čovjeka kao mrtvaca. Za njima je išla maškara, kao pop u sprovodu. Pop kasnije »ide ča i gotovo. To zovemo komedija, da se svit smije.« Maškare su jeli kaštradinu i makarune iz vrčine (Mirca, 5).

Sl. 5. *Bolska riva uz koju su s brodom pristale maškare mornari. Bol na Braču. Snimio dr Ivan Ivančan, 1966. Fototeka INU, br. 4195.*

— Maskirana djeca na poklade idu po selu. Idu kroz dan i uvečer, pjevaju: »Maškare, ča mogu maškare«. Dobiju kekse, prošek, novac (Škrip, 7).

— U povorku maškara jedan je više puta išao s »tovarom«, kojeg je sam napravio. Pravio je sprednji dio tovara: glavu, dvije prednje noge. Za stražnje noge tovara služile su noge jahača. Konstrukcija tovara, bila je sva pokrivena plahom. Jahač je ovaj trup tovara nosio ispred sebe. Iza sebe je stavio rep. To je bilo pred 40—50 godina (Nerežišća, 17).

— Maškare u zdjeli ili vrčini nose makarune. Jedu ih i nude drugima (Supetar, 19).

— Maškare prave komedije. Jedamput su na »pergul« digli magarca (Supetar, 20).

— Maškare idu kao muž i žena. Maškara nosi mješinu punu vina i nudi ljudima da piju. U starije doba maškare su jednog čovjeka nosili kao mrtvaca (Postira, 22).

— Maškare se naprave kao Cigani. Sjednu i tuku kao kovači (Povlja, 23).

— Među maškarama budu muž i žena, dođu na ples pa se ljube, ili dižu gledaoce, da s njima plešu. Ove maškare dođu s vrčinom. Ako je nosi žena, onda ona sjedne na nju. Ako je nosi muž, onda on u vrčinu »piša« kroz nožicu od mijeha, koji skriveno nosi na leđima, ili na trbuhu (Selca, 30).

— Maškara na magarčiću ujaši u dvoranu na ples. Pratile su je druge maškare, koje su donijele vrčinu punu makaruna. Nudile bi ljudima i govore: U, u! Imale su palice ili štapiće. Djeca su ih se preplašila i pobjegla, a ljudi su jeli (Gornji Humac, 34).

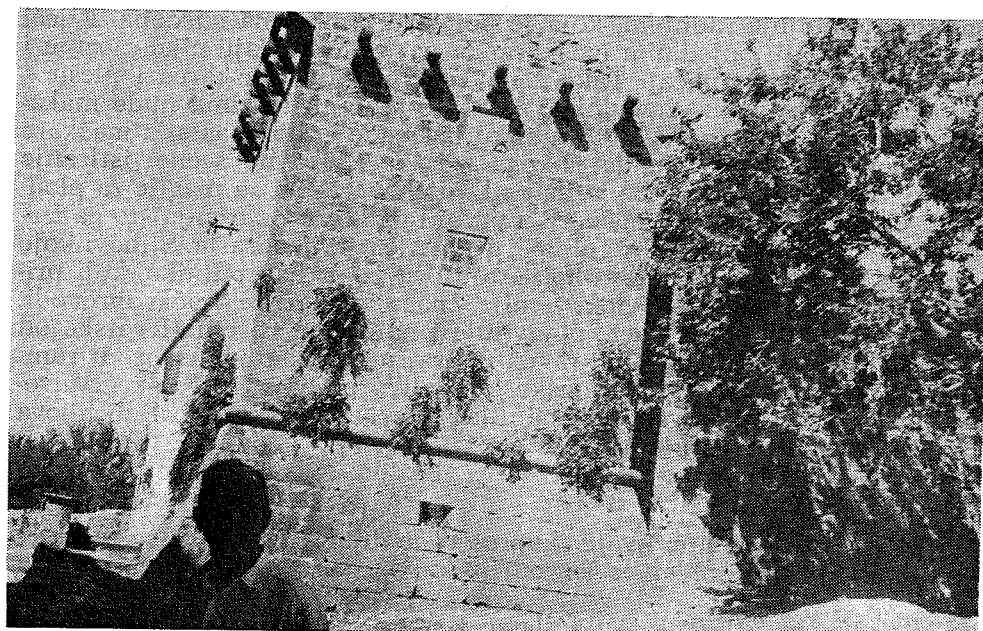
— Maškare su po selu vodile magarca, na kojem je jašio čovjek, kojeg su platili da odigra ulogu živog Krnevala. Maškare su boli magarca da bude hizav, nemiran i da tuče zadnjim nogama, pa ga je teško jašiti. Živi Krneval se ljutio na njihovo postupanje s magarcem. Maškare su jednog čovjeka nosile kao mrtvaca (Gornji Humac, 35).

— Maškare su pravili sprovod. Mrtvaca su napravili s pomoću dvije maškare pokrivenih plahom. Vidjele su se naprijed samo cipele mrtvaca, koje su bile na rukama prve maškare. Vodoravno rukama sa cipelama bila je vidljiva mrtvačeva glava, koja je zabačena unatrag pripadala drugoj, skrivenoj maskari (Bol, 38).

— U sprovodu su išle i deve, jednogrba i dvogrba. Činili su ih s pomoću dvojice ili trojice muškaraca, pokrivenih plahom, koje su bile obojene poput deve. Glave deva bile su učinjene u stolariji (Bol, 39).

— Godine 1922. išao je u sprovodu konj, kojeg su napravili s pomoću dvojice skrivenih muškaraca. Prvi je na štapu nosio pred sobom drvenu konjsku glavu, koja je otvarala usta s pomoću konopčića. (Bol, 40).

— Oko 1911. napravili su starog patuljka s pomoću dva čovjeka i jednog okrenutog kaputa. Ova dvojica bila su pred pokrivenim stolom, da izgleda kao da patuljak stoji na stolu, gestikulira rukama i govori o Krnevalu (Bol, 41).

Sl. 6. Stara kula u Škripu uz koju su prolazile maškare s Krnevalom Jurom. Škrip na Braču. Snimio dr Ivan Ivančan, 1966. Fototeka INU, br. 4185.

— Oko 1908. došlo je 50 gobeta s brodom na obalu. Bili su grbavi, na glavama su imali velike mitre, lice bez maske, ali našminkano. Išli su po mjestu i recitirali hrvatske i talijanske stihove u kojima je bilo izrečeno da su došli iz daleke zemlje (Bol, 44).

— Više maškara je išlo, nosili su mrtvaca, kojeg su napravili s pomoću dvojice pokrivenih igrača. Uz mrtvaca bila su sa strane dva štapa, koji su imitirali nosila, koja su nosile četiri maškare (Ložišća, 46).

— Maškare bi na posljednji dan poklada došle u plesnu dvoranu. Jedna je pometala dvoranu u znak da je svršeno s pokladama. Oni bi donijeli makarune, pa bi ih jeli sjedeći na tlu s prekriženim nogama, na turski način. Kad bi u noći zazvonilo na »manjarolu«, znak da se ima prekinuti zabava, maškare bi sve ostavile i pošle zvoniti (Milna, 51).

— Maškare bi imale jednu maškaru obučenu kao muškarca, pa bi ga »spacetavali metlon, da je ol griha ociste« (Milna, 53).

U ovoj građi opisane su različite grupe maškara i pojedini likovi. Jedne maškare vrše određenu radnju a da je ne prate nekim riječima, npr. maškare plešu ili hvataju muškarce, prolaze u sprovodu i nose mrtvaca. Ako govore, promijene glas, da ih se ne prepozna. Druge maškare u toku svoje radnje nešto uzvikuju i razgovaraju s gledaocima, npr. Cigani kovači kuju i uzvikuju, maškare nude gledaocima makarune da ih jedu. Treće maškare, kao »gobeti«, zajedno pjevaju pjesmu, kojom pričaju o sebi. U ovoj fazi maškara koja se pojavila pred gledaocima,

sadržaj popunjuje radnjom, koja je ponekad popraćena riječima. Riječi još ne pripadaju pojedinim maškarama, nego obuhvaćaju cijelu grupu i daju joj određeni značaj. Tako žene koje hvataju muškarce i plešu s njima izgledaju vesele zavodnice, maškare koje gledaocima nude makarone iz noćne posude hoće da publiku iznenade i zaprepaste, a maškare koje nose mrtvacu hoće da nekoga zgroze. Ljubavne scene, isticanje prsiju, kao i mokrenje kroz nožicu od mijeha, tragovi su magije za plodnost. Od utiska koji čini maškara u prvoj fazi do raspoloženja što ga izazivaju radnje maškara u drugoj fazi, dramatičnost je narasla. Stihovi koje »gobeti« govore zajedno karakteriziraju ovaj zbor kao putnike, koji pričaju o svojem dolasku iz daleke zemlje. Značajno je da se brački sprovodi, kao i maskiranje u mrtvacu, pojavljuje i na kopnu, širom Hrvatske od Sinjske krajine do slavonskih ravnica. Ovaj motiv, kao i maškare u runu sa zvoncima, uklapa bračke maškare u folklorni svijet Hrvatske. Antropomorfni likovi su muž i žena, patuljak i mrtvac. Od zoomorfni likova pojave se tovar, deva i konj.

3. Maškare koje unutar svoje skupine vode dijalog iz kojega se razabire motiv njihove predstave (izvodi iz kazivanja)

— Krneval (lutka) je od slame i stare robe, nose ga ili stave na magarca. Ime mu je Jure. Čitalo se ostavinu, što je kome ostavio. Zapale ga na pijaci (Škrip, 7).

— S Jurom Krnevalom idu okolo mjesta. »Cilo selo je vonka, da gleda maškare i Krnevala Juru. Na mistu zvanon »Na orih« obise i pole lujku. U ostavini se kaže da je Jure ostavi najboju večeru — makarune na suho, i dobroga vina i bale do ujutro. Maškare plešu i plaču okolo mrtvega Jure.« Društvo »socija«, koje se brine za pokladne priredbe, na Pepelnicu priredi »obid bakota«, za sve članove i njihove žene (Škrip, 11).

— Maškare naprave Krnevala, idu za njim po mjestu i pjevaju: »Jure moj, tebe nose mene prose«. S njima ide i Krnevalova žena. Prije nego ga zapale, čitaju njegov testament. Napišu kakav je bio, iznesu njegove osobine (Splitska, 13).

— Prave Krnevala. Testament se pravi svake godine, rimuje se. Čitaju što je kome ostavio, prije nego ga zapale. Jedne Krnevala oplakuju, a otac i majka plaču za njim (Nerežišća, 14).

— Krnevala bi prikazali kao načelnika. I u rugalicu su ga stavljali. Krneval jaše na magarcu, pratnja mu je vojska. Krnevalovu majku igra muškarac obučen u žensku haljinu. Maškare iz pratnje po kućama skupljaju vino, meso i pršute. To se skuplja za krnevalsku večeru. Sudac osudi Krnevala i čita testament iz velike knjige, prije nego lutku užgu (Nerežišća, 16).

— Krneval se napravi u utorak. Ponekad uz njega naprave i žensku Krnevalušu. Krnevala voze po mjestu. Na Kopili mu čitaju testament, a zapale ga na velikom lukobranu (Supetar, 20).

— Uz Krnevala ponekad su napravili i Krnevalušu. Čita se njegov testament. Maškare za Krnevalom plaću. Na razne načine ga se usmrtilo, bacali su ga u more, ili su ga djeca raznesla, najčešće su ga zapalili (Poštira, 21).

— Krnevala nose na magarcu, pa maškare s njim idu po mjestu, skupljaju novac, ulje i vino. Što skupe to prirede za večeru (Povlja, 23).

— U Krnevalovom testamentu se »svakoga ošine, bocne ga se«. Čita se na plesu, uvečer. Poslije plesa zapale lutku (Povlja, 24).

— Bio je običaj da su živog čovjeka stavili na magarca kao Krnevala, pa išli s njim po selu. U pratnji budu sudac, bilježnik, udovica, vrug i druge maškare. Oni plaću za Jurom i pred kućom traže: »oćete li vi pomoć ovega čovika? Zadnji don mu je života«. Kasnije naprave Krnevala od slame kojega zapale na mulu (Povlja, 28).

— U slamnatoj Krnevalovoj lutki bude veliki mijeh, u koji ulijevaju vino, što im ljudi daruju po mjestu. Znali su Krnevala najprije strijeljati, a zatim bi ga zapalili i bacili u more (Povlja, 29).

— I u Selcima su nekada stavljali mijeh u Krnevala. Krnevala naprave od slame, zovu ga Jure. U krnevalskoj predstavi pojave se pop, advokat, sudac, žandari, krvnik, žena, majka i rodbina. Oni nariču za njim. Krnevala Juru prikažu kao pijanca, invalida. Sudac ga tereti za neđaće u mjestu. U oporuci se iznose mjesne mane. Lutku zapale. Nekad je Krnevala predstavljao živ čovjek, pa su u sceni paljenja bacali u vatru vreću slame u liku čovjeka (Selca, 30).

— Krnevala zovu Jure, čitaju mu testament, zapale ga vani, pred plesnom kućom. Krnevala se sve manje pravi (Sumartin, 32).

— Krnevala učine od razne slame. Predstavlja težaka. Donesu ga u plesnu dvoranu. Maškare za njim plaću. U pola noći čita se njegov testament, koji se priprema više dana. Nekoliko mještana ga sastavlja. Iznesu mjesne mane, kritiziraju. Zapale ga na trgu (Gornji Humac, 34).

— Krnevala prave više dana omladinci i stariji. Zovu ga Jure, sastave mu testament. Svake godine se prilagodi tekst događajima. U uto-rak je parada na trgu. Zapale lutku u luci. Neki put naprave i Krnevalušu (Bol, 37).

— Maškare idu s Krnevalom po mjestu. Predstave se kao poreznici koji skupljaju porez. Na suđenju Krnevalu prepiru se sudac, tužitelj i branitelj. Osude ga na lomaču ili na vješala (Ložišća, 50).

— Kad maškare idu noću po kućama, pokrivaju lice, ali na dan Krnevala maškare idu bez maske, ne pokrivaju lice (Ložišća, 48).

— U staro doba maškare su po kućama krale vino, meso, kokoši. Na zadnji dan Krnevala plesalo se, dok ne bi zazvonilo »na manjarolu«. Tada bi se završio ples. Jedan bi se obukao kao žena, ili muškarac, pa bi pometao s metlom dvoranu, u znak da je svršeno (Milna, 51).

— Krnevala učine od slame, uzjašu ga na magarca. Sude mu. Sa balkona se javlja sudac, pa advokati. Osude ga i zapale. Sastave testament. Testament napišu i čitaju. Za Krnevalom plaću. Činili su i Krnevalušu (Milna, 52).

— Na dan Krnevala četvorica su išli sagnuti i na ramenima nosili mrtvaca. Za njim je išao svećenik da mu pravi sprovod. »To zovemo komedija, da se svit smije« (Mirca, 5).

— Poslije I rata su maškare napravili svatove. »Porugljiva stvar«. Maškara pop vjenčao je maškare mladence. S vjenčanja išli su doma pod hrvatskom zastavom. Domaćin ih je blagoslovio. Na dvorištu su priredili ples (Škrip, 9).

— Jedan Krneval ide s maškarama, pada kao mrtav. Potežu ga, dižu, maškare okolo viču, da mu dadu vode, prošeka, da oživi. Jedno vrijeme on se čini mrtav, onda opet oživi. Nastavlja obilaženje s maškarama (Škrip, 12).

— Maškare za Krnevalom pjevaju pjesmu:
Oj ti Jure, tralala (Postire, 21).

— Nekoliko puta napravili su Krnevala sa četiri glave: »od pivca, svinje, mačke i psa«. Jednom su napravili majku i dijete, koje majka vozi u kolicima. Dijete je predstavljao odrasli čovjek, dobro povijen. Majka mu je davala sisu i pri tom »jelapa«, pa je dobio proljev. U staro doba nosili su maškaru kao mrtvaca (Postira, 22).

— Izveli su komediju: muž i žena, pijanci. To bi izveli na plesu. Bili su obučeni obično, kao pijanci, koje su imitirali. Ili bi se obukli u narodnu nošnju (Povlja, 25).

— U Novom Selu maškare su predstavljale svatove. Mladence je vjenčao pop. Dolazi do svađe, kum ih primiruje. Nastane veselje, pjevaju svadbene pjesme:

Lipo ime Ive...
Koliko kapi...

Poslije mladoženja plaća napitak, kao na pravom piru. »To je staro, jedna nasljedna igra. Igralo se do II rata« (Povlja 26).

— U maškarama (i na odmoru poslije posla) igrali su »Krivu nevištu i krivog mladoženju«. Maškara pop ih neće da vjenča, nego ih otjera (Povlja, 27).

— Maškare su izvodile »slipca« i njegova vodiča. Slipac je glumio budalu, pa bi svakome nešto prišio (Povlja, 29).

— Muškarac se obično napravi kao noseća žena. Ona rodi mačku. Babica joj pomaže pod pokrivačem, pa je čađom ocrni. Ovo se izvodi za vrijeme poklada, i u drugo vrijeme (Selca, 31).

— Jedna maškara je glumila udovicu, svu u crnini. Ona je s maškarama došla na ples i tu se onesvijestila. Viču oko nje maškare, da je mrtva. Sin maškare plače za majkom. Mažu je vinom i prošekom da oživi. Na kraju se udovica digne živa i zapleše s nekom maškarom (Gornji Humac, 33).

— Išao je muž sa ženom u drugom stanju. Na plesu bi plesali. Njoj dođe da rodi. »Ona bi ječila po vlašku: Joj, joj, rodi ću, pojte po babicu, rodi ću.« Došla bi maškara babica. Rodi se mačka (Gornji Humac, 36).

— Napravili su mrtvaca i sprovod (Bol, 38).

— Čovjek na »kročulama«, vrsti drvenih potpornji. Sve je bilo obučeno velikim hlačama. Čovjek je izgledao visok dva i pol metra. Imao je štap, zbijao je šale. (Bol, 42).

— Maškare su išle kao Ciganke i gatale. »Svakome su nešto prišile, što ga se ticalo« (Bol, 43).

— S Krnevalom idu maškare po selu, pred kućom stanu i traže porez. Blagajnik skuplja što mu daju. Ako u kući ne nađu nikoga, otvore vrata, gledaju na ognjište. Ako u loncu nađu meso, to uzmu, a u lonac bace »hreb« (Ložišća, 50).

U trećoj skupini pokladnih igrača potpuno je zavladała jasna, normalna ljudska riječ. Maškare govore međusobno, kao pijanci, krivi mladenci, porodilja i babica, plaću za Krnevalom i mrtvacem, sude Krnevalu, čitaju njegovu oporuku, u svatovima idu mladenci, koje vjenča pop, maškare pjevaju razne pjesme u svojim igrama, koje narod zove komedije, a kaže da ih izvode, »da se svit smije«. Priredbe s Krnevalom priređuju se na pokladni utorak. Na ovaj dan maškare izvode i većinu svojih komedija, bilo u povorci maškara po mjestu, bilo na pokladnom plesu u dvorani. Na pokladni utorak, na posljednji dan poklada, maškare slobodno govore. One ne nose više masku, pa ne moraju više šutjeti i tajiti se, kreću se po danu. Narod to zna i drži se pravila. U Ložišćima, gdje se još živi »po staru«, gdje je i Nazorov pastir Loda zna zapjevati pjesme velikog petka i kolendarske, kazivačica Mandaljena Domić rekla mi je: »Na dan Krnevala ne pokrивaju lice, a drugi put pokriju, jer idu noću po kućama.« Skinuta maska potpuno je oslobodila riječ. To se dogodilo i u Kastavštini kod pokladnih zvončara. Oni obilaze s ovčjim kožama na leđima, sa zvonima oko pasa, s teškom maskom od ovčje kože na glavi, sa štapom u jednoj ruci i čarapom punom pepela u drugoj, skoro posve slični starim maškarama »ovcama« iz Škripa. Jedni i drugi ne daju glasa, nego huće da ih se ljudi boje. Ali kastavski zvončari, kad su se natrčali i odigrali kolo, skidaju maske s glave i obilaze po kućama, gdje puni riječi zbijaju komedije, izvode dramske scene s lopovom, igračem koji također nije imao maske na licu.

Karakteristike pokladnog kazališta na Braču

Na Braču je dramski najpopularnije suđenje Krnevalu. U ovoj igri oko slamnate lutke, s imenom Krneval Jure (nekad mu daju i drugo ime), koja jedina šuti (kao i Krnevaluša, kad i nju učine) odvija se tradicionalna radnja, s već poznatim licima: sudac, advokat, majka, otac, žena, rodbina. Po cijeloj hrvatskoj obali, na kopnu i po otocima, Krnevala se optužuje kao krivca za mnoga nedjela. Tako se simbolično zapravo optužuju pogreške mještana. Nekad se ide i dalje, pa se iznose misli o aktualnim problemima, kao što su malverzacije po zadrugama, iseljavanje, ili rat u Vijetnamu (Krnevalova osuda iz Selaca, br. 54). I oporuka se sastavlja i čita na tradicionalan način (ali je sadržaj različit), kao što je i osuda ista, na smrt, ali se izvrši različito. Na Braču u mjestima uz obalu, nekad lutku bace u more. Brački Krneval ima i svojih posebnosti. Jednom su u Postirima učinili Krnevalu četiri glave. Nekoliko puta na otoku Braču naprave živa čovjeka kao Krnevala. Kad ga treba zapaliti spretno podmetnu slamnatu vreću u liku čovjeka. Priredbe s Krnevalom nekad su pokretale cijelo mjesto. To je bilo pravo pučko kazalište, u kojem su

Sl. 7. Kamene kuće i putovi na Braču koje obilaze maškare. Murvica na Braču. Snimio Josip Miličević, 1969. Fototeka INU, br. 4738.

maškare bile glavni nosioci predstave, ali je često i publika ulazila u radnju, smijući se i vičući na Krnevala. Poslije drugog svjetskog rata ove zabave su stišavane, tako da se Krneval u nekim mjestima sve manje vidi.

Pokladno kazalište na Braču još se uvijek izvodi povorkom po mjestu, koja izvede svoje igre. Obično se nekoliko maškara složi pa predstavljaju neki prizor. Kako se povorka kreće, tako oni svoje igre i šale izvode. Ove grupe igrača znale su biti i brojnije, kao »gobeti« u Bolu, kojih se je oko 1908. skupilo pedeset, da prođu s mitrama na glavama, recitirajući stihove o svojem dugom putovanju.

Pokladne povorke na Bolu naročito se ističu sa svojim sadržajem. U povorci nose mrtvaca, idu deve, jednogrba i dvoqrba, tu je i konj, kojeg čine dvije osobe pokrivena plahtom. Konjska glava je od drva.

I u Nerežišćima, usred Brača, također se pojavi u pokladnoj povorci zanimljiv »tovar«. On nije sastavljen uz pomoć dvojice pokritih igrača, nego je prednji dio »tovara« umjetno napravljen: glava mu je od mješine, a prsa i prednje noge od drva, sve to je pokriveno nekom plahtom. Ovaj trup imao je »jahač« privezan pred sobom, te su njegove noge predstavljale stražnje tovarove noge. Iza sebe imao je rep, tako da cijela naprava sličila magarcu. Maškara »tovar« pojavljivala se između dva rata.

Na Braču je nigdje drugdje ne spominju. Možda je neki Bračanin donio ovaj tip konja magarca, koji je vidio negdje u svijetu, gdje su također poznati karnevalski konstruirani konji. U Hrvatskoj je slabije

poznata ovakva maškara. Nešto slično je, također izoliran, konj na Pe-
lješcu. Samo što je tamo u Danjčanju izrađena potpuna konstrukcija ko-
nja. U sredini je bio otvor u koji je ušao jahač, tako da se konj isto kretao
njegovim nogama. U selu Kosore kod Vrlike također se kretao s maška-
rama »konj Krnjevara«, konstruiran od drva, ali je jahač njega imao
privezana među nogama.

Osim u šaljivim pokladnim suđenjima, riječ je došla potpuno do
izraza u dramskim igrama maškara.

Priredbe s Krnevalom (lutkom) obično dugo traju, jer su sastav-
ljene od više dijelova. Kao neka dramska ekspozicija izgleda povorka
s Krnevalovom lutkom (uhvaćenim lopovom) po mjestu. Zatim je na ne-
kom raskršću ili trgu suđenje Krnevalu, poslije kojeg slijedi čitanje opo-
ruke i smrt Krnevala. Naprotiv pokladne dramske igre maškara su kratko-
trajne. One se često izvode na ulici, ili na dvorištu, gdje maškare stanu za
vrijeme svoga ophoda. Ili ih izvode u gostionici, ili u plesnoj dvorani,
gdje dođu maškare. Nekad se ove igre izvode i po kućama, gdje su maš-
kare noću došle u posjet. Običaj ovih maškara da obiđu sve mjesto, ili
da posjete više kuća u mjestu, jedan je od uzroka da ove igre izgledaju
»leteće«, kratke, sastavljene tako da se nešto događa oko jednog glavnog
povoda: porođaj, nesvijest, vjenčanje. Za razliku od Krnevalske velike
i šaljive predstave, ove male dramske igre često imaju neki tužni sadržaj:
udovica plače, porodilja se plaši, mrtvac izaziva naricanje rodbine, pi-
janci su svjesni da propadaju, ali se ne mogu odreći vina itd.

Postoji određena razlika među pokladnim suđenjima i dramskim
pokladnim igrama. Pokladne igre ponavljaju se iz godine u godinu s
istim sadržajem, čak ih isti igrači izvode, izvježbani kroz dugi niz godi-
na. Njih ljudi pamte. Ukoliko dolazi do promjena, one su više posljedica
improvizacija igrača za vrijeme predstave, ali ne mijenja se motiv koji
bi cijeloj igri dao drugačiji karakter. I pokladna suđenja su po formi i
motivu jednaka (lutka, scena suđenja, oporuka, usmrćenje), ali se sadržaj
improvizira svake godine drukčije, jer se u suđenju i oporuci na simbo-
lični način obično iznose novi događaji, mjesni ili opći, iz protekle godine.
Iako je tradicionalan ovaj način donošenja mjesne kronike (sudski dija-
log i čitanje oporuke), sastavljanje njezino djelo je nekolicine mještana,
spretnih za šalu i nadarenih za stihovanje. Oni potajno napišu tekst
suđenja i oporuke, koji onda određeni igrači čitaju na predstavi. Gdje
nastupe u suđenju sudac i advokat, njihova sudska rasprava na pred-
stavi ima biti pravni duel, dramski dijalog. Obično se odvija tako da
najprije jedan igrač pročita svoj tekst, pa mu čitajući svoj tekst odgo-
vara advokat. Utjecaj grada i školovanog ambijenta u takvim je scenama
naročito uočljiv.

Na pokladnim suđenjima folklorna riječ dolazi najčešće do izražaja
u plaču maškara (rodbine) za Krnevalom, ili u majčinoj obrani optužena
sina za vrijeme suđenja. Tekst plača nikad se ne sastavlja, niti čita, kao
ni majčina obrana. Ponavljaju se iste fraze pri naricanju i obrani. Kod
pokladnog suđenja značajan je ton i atmosfera predstave. Ona mora
biti komedija puna šale i smijeha, što se često zna pretvoriti u satiru.
To je čini uspjeljom.

Pokladne dramske igre na Braču većinom imaju sadržaj iz svakodnevnog života. Ondje se redaju na sceni obični ljudi: seljaci, pijanci, mornari, ciganke, udovice, noseće žene i babice s liječnikom, ljubavnici, muž i žena, svatovi, ili se pojavi neki tip, već popularan u selu, kao npr. slijepac. Spretni glumac imitira živog tipa. U pokladnim igrama na otoku Braču osjeća se blizina Splita i njegova Krnevala. To najbolje ilustrira postirska šala u kojoj je maškara majka vozila u kolicima odraslu »bebu« i kao mlijeko davala joj »jelape«, da »beba« dobije proljev. Ova splitska pokladna šala veoma se pročula. Nisu je ponovili samo na otoku Braču, nego je ona pošla i u Zagoru, gdje je u Sinju nasmijala ljude.

Sadržajno osobito je zanimljiva dramska igra »Kriva nevista i krivi mladoženja« iz Povalja. Njen sadržaj, kako pop neće da vjenča mladence, jer su šepavi i tako nesposobni da osnuju obitelj, poznata je i u narodnoj priči. U Nijemcima, u Slavoniji, jednom sam gledao dramaturgiju ove priče. Igrali su je učenici škole, koji su igru i sastavili uz pomoć nastavnika. Međutim na Braču mi je kazivač rekao da ovu igru kod njih igraju maškare, ali i drugi igrači kad im se pruži prilika. Za nju se zna već od prije, ali za priču o šepavcima i popu nisu čuli. »Karnevalov porez« iz Ložišća poznat je i na kopnu. Čak na sjeveru, u Hrvatskom zagorju maškare traže »lanjski dug«. Tip poreznika, kojeg narod nerado dočekuje, našao se i u pokladnom kazalištu, da se preko njega, kao i preko Krnevala, kaže koja riječ nezadovoljstva s prilikama i životom.

Građa o pokladnom kazalištu i maškarama, što je skupljena na otoku Braču, svjedoči o kulturnoj povezanosti ovog hrvatskog otoka sa susjednim hrvatskim kopnom. Te veze naročito ističu značajne bračke maškare u runima, sa zvoncima, sa štapovima i pepelom. I krnevalska pokladna lutka s Brača također se stavlja u krug sličnih pojava duž hrvatske obale, a i u unutrašnjosti, da se s njima ispreplete u širi mediteranski Karneval. Evropski utjecaj nesumnjivo se na Braču zapaža u drvenoj konstrukciji »tovara« iz Nerežišća. Bračke parodije svadbe, sproveda i oživljavanja mrtvaca pojačavaju primorske veze sa hrvatskom ravnicom na sjeveru. Toliko ima sličnosti kod jednih i drugih da se čini kao da ih ne dijele more i brda. Maškara pop na svadbi i sprovedu, sama po sebi ocrtava vjerske norme, koje su na svim ovim stranama kroz vjekove postavljale maškarama jedinstvene stroge granice djelovanja.

Pokladna građa s otoka Brača može, kao i ona s kopna, izvanredno poslužiti da se uoči razvitak govora maškara i paralelno s tim dramske umjetnosti. Dok noćna, zastrašujuća maškara šuti i skriva se, dok je vršilac neke magijske radnje ili nekog mističnog obreda, nema još drame uz nju. Ali kad se maškara počne javljati, najprije neartikuliranim glasom, pa životinjskim, pa promijenjenim ljudskim i na kraju jasnim normalnim glasom, s njom se sve jasnije oblikuje drama. I na Braču ima mnogo primjera kako riječ demaskira maškaru, tako da je pojavljivanje drame, njezino formiranje uvjetovano s nestajanjem magijsko-kulturnog sadržaja maškare. Gdje se gubi tajanstveni svijet maškare, divlji i zastrašujući, tu nastupa dramska umjetnost.

POKLADNA GRAĐA I DRAMSKI TEKSTOVI

Poklada je vrime kad se maškaraju. A ono što napraviđu je Krneval. Jedan plače za njim. To je muški obučen po žensku. Plače:

— Jure moj, Jure moj, umri mi je.

Jedan kupi novac, drugi ima kantu za ulje, treći kupi vino. Ljudi im daju. Što skupe tim prirede večeru ili fraju.

Zajedno s njima je Krneval na tovaru.

Jedan se obuče u vruga i nosi osti. On trči oko njih, čuva ih. On ima crno lice, roge od vola na glavi i rep stavi od vola. Ima više zvonaca po sebi, oko pasa i oko vrata. Ima crnu robu, crnu majicu i crne gaće.

Bude maškara s kožom od ovce. I takva stavi roge i po dva zvona.

Maškare se prave i kao Cigani: sidnu i tuku kao Cigani.

Povlja, 1967, kazivala Živana Vrsalović r. Štambuk (1929), tekst br. 23.

— O —

Maškare huču, jer ako bi pjevali, onda bi ih prepoznali. Maškare su maskirana lica, sa mizerom, što se prodaje ili sa merlom.

Pravili bi (maske) od mješine: urežu oči, usta boje. Neki nose kaput, vuna bude izvana. Nose zvona oko vrata ili struka. Nose kišobran, štape, da ih ko ne napadne.

Zavili bi pasića, pa bi nosili, da je dite.

Skrip, 1967, kazivala Mare Krstulović r. Benčić (35 god.) tekst br. 7.

— O —

Maškare bi se gibale, šeste prave.

Gobavog bi pravili, ča je već gobav, to manje poznat.

Muž i žena budu. On je dira, pa se jube.

Ili bi bile dvi žene, ili dva muška. Od kože ili vola bi stavili roge.

Napravili bi brava, stavili bi kožu od brava. Iša bi sam i pravio šeste.

Išli bi na Pokladni utorak.

Išli bi i na ples. Jedan ples bude za maškare. Prvi koji uđe, on kaže, koji su. Drugi se ne pokažu.

U maškarama jedan je bi obučen gadno, u staru robu, kao krneval. I on je ima miščić u gaćama, među noge. U miščiću je ima vodu. Stiska bi miščić i onda bi piša muške i ženske. Ima je nožicu od miščića i to bi izvadi van i kroz to pušta vodu.

Ovaj krneval je nosi vrtiću, unutra mekine i šipa bi narod po glavi. I svak bi se smija.

Drugi karneval bi nosi pršut na rame, gre priko pajiza i opet bi šipa mekine. Bilo je i luga.

Muški se napravi kao žensko. Učini od vune prsa, kao da je divojka. Pravi se, ne da se da je ko popipa. Ona bi ga šćapon.

Na zadnji dan krnevala je cilo selo vonka, da gleda maškare i Krnevala Juru, da ga opalu.

Naprave kao čovika. Ima mizeru i staru robu.

Reče se, da je Jure ostavi najboju večeru: makarune na suho. I pračevine suhe i dobrega vina i bal do ujutro.

Kad Juru imaju upalit u 6 uri, onda viču:

Jure moj!

Plešu i plaču kolo njega. To maškare viču. S Juron idu okolo pajiza pri nego ga upale. Dojdu pod »Na orih« i obisu ga na koprivu. Onda čitadu tasta-menat, če je komu ostavi.

Onda se narod dili na makarune, idu na večeru. Posli tega idu na ples, do jutra. Idu se u jutro pepelit, iz plesa ravno u crikvu.

Socija koja je priredila ples, priredi na Pepelnicu zajednički obid bakota, svi članovi i njihove žene i mlade.

I s time Poklade završavaju.

Bilo je maškarih, koje nosu runo od ovce. I mizere učinu od runa. Nose zvonca, zvoni u ruku.

Niki nosi tikvu i lumbrelu. I nosi bebu, malega krnevala u ruki. Kad dojde u selo, pred crikvu, užge ga tamo.

Krneval je maškara, muški, grubo obučen, a lipo obučeni su maškare.

Jedan Krneval ide za maškarama iz jednog sela u drugo. Tamo se igra kolo i on pada kao da je umri.

Onda ga potežu i išaju da bi ga doveli na svoje mesto.

Onda se drži mrtav. Vode mu daju, mažu ga vodon. Doktora nima.

Oko mrtvega viču:

— Ajme, umri je. Išajte ga, dajte mu prošeka, vode. Umori se je, došlo mu je zlo.

Nakon kvarat sata on se diže na noge. Kad bi oživi, opet bi nastavi skakat.

Škrip, 1967, kazivao Štefe Mirić (1897), zajedno s Kuzmom Martićem pok. Kuzme (1903), tekst br. 8, 10, 11, 12.

— O —

Miko Grguričić (1936) obuka se je u kožu od vola, a kadene, komoštra ol komina, je stavi kolo vrata i još kolo pasa. Roge od vola je nataka na vrh glave. Obraz je namaza sajama od bronzina. Ima je bronzinac, zvončić od vola, neka se dica plašidu.

On je bi osudjen kao sukrivac sa Krnevalon.

Krnevalija je pratnja Krnevalova.

Mater koja ide za Krnevalom plače, kreveji se i plače:

— Jure moj!

To bude muški.

Krnevalu su pratnja vojska, obučena kao vojnici. Imaju stare sablje i batine.

Bude sudac, nosi stari klobuk, očale, staru jaketu. Ima libar odle štije testament na kraju, pri nego ga se užge.

U pratnji gredu i krnevali. Gredu isprid svake kuće. Daju in vina, mesa, pršuta. To se skupi za krnevalsku večeru. Ovi koji kupi, nosi mih u koji skupja vino. Nosi bukaru i daje pit prolaznicima. Bude ih 20—30 maškarani. Na magarcu jaše Krneval. Jedan s armonikon isprid viče:

— He, he!

Rugaju se Krnevolu. Krnevola bi udesili kao poteštata i u rugalicu bi ga stavili.

Nerežišća, 1967, kazivao Petar Andreuci pok. Mata, (1910), rkp. INU, tekst br. 16.

— O —

U povorku je jedan išao više puta s magarcem. On je napravio prednji trup tovara: glavu, dvije prednje noge, a za stražnje noge su služile noge jahača. Sve prekriveno nekom plahtom. Jahač je tovarov trup nosio sprida sebe.

Toga tovara je napravio od mješine: oči, uši, grivu. Iza je bio rep. To je bilo nazad 40—50 godina.

Nerežišća, 1967, kazivao Baldo Fertilio, (1895), tekst br. 17.

— O —

Pijana poklada, ružno bi se oblačili. Maškare bi se obukli u poderana odijela. Napravili bi kožu od zečje kože. Brade od vune i kudeljia.

I žene su išle u maškare. Bila bi jedna stara uzela mih, stavila ga na štumak i privezala gore livak. To bi sve pokrila s kotulom. Išla bi okolo plakat, tobože, ona je brzo na porodu i triba njon pomoći:

— A dajte, pomoste jednoj majci, koja bez oca dite ima. Brzo ću rodit.

Onda bi joj žene livale. Ona ni imala svoga vina i tako bi nakupila, a volila i ona i muž popit.

Bio bi jedan pa bi vodio drugoga kao slipog. Slipac je u najgore obučen. Na glavu bi nataka jednu tanku čarapu i probio jedno oko. Čak i rogove bi mećao. On je trebao biti budala, pa bi reka svakome nešto, nešto bi prišio.

Pitali bi slipca, koji je ima upadan šešir:

— Ko ti je da taj šešir?

Slipac:

— Dao mi ga (taj i taj). Ali me upelio (opomenuo), da mu ga ne bi probi.

A ja sam rekao:

— Proče kroz iste rupe.

I u Krnevalu bi bi veliki mih. Krneval od slame, ali želudac je bio mih. Ljudi bi toliko vina davali, da bi mih išli ispraznit.

U Povelja je bi jedan lovac, koji je ipak u životu ubi jednega zeca. Stari Bokun se je zvao. On je želio da bude boja, krvnik. Oće on igrat. Nisu govorili, a igrali.

Imali smo Krnevala, osudili smo ga na smrt. Osudu se čitalo. Bi je namišćen prid Litovića kuću. Krnevala bi bili stavili na bačvu, pa kad bi upalili, drugi bi špagon potegli.

A onda bi se Krnevala zapalilo, pa bacilo u more.

Povlja, 1967, kazivao Stipe Ostojić, (85 g.) tekst br. 29.

U salu (plesnu) bi došli muški i ženska, kao da su muž i žena, ili momak i cura. A ne zna se ko je muško, ko je žensko. On je jubi, drpa. Govore na mote, ali ne glasno, pošto da se ne otkriju. Ženska gubi glas, ako se dozna da je komedije činila. Na dan Krnevala ne pokriju lice, a drug put pokriju jer idu noću po kućima.

Ložišća, 1967, kazivala Mandalena Domić, rođ. Domić, (1930), tekst br. 48.

Vrijeme se zove poklade, a lutka je Krneval. U utorak se pravi parada i lutka se zapali uvečer, kad je sve svršeno.

Ove godine (1967) bila je napravljena i Karnevalica zajedno sa Krnevalom. Nose ih na mulama.

Paradu naprave omladinci, ali i odrasli sudjeluju. Prave ga nekoliko dana prije, a tada se sastavlja i testament. Svake godine se prilagodi tekst. Karnevala zovu Jure.

Parada se čini na pijaci, a Karnevala se zapali na Pumpureli, to je mali mostić (mulić) u luci. Reče se:

— Bravura je život bez lavura.

To je izreka iz testamenta.

Maškare se pojavljuju kroz cijele poklade. Uvečer dođu na ples, a idu i po kućama. Neki lice pokrivaju, a neki se iznakaze toliko da ih nije poznat. Glas mijenjaju. Maske kupe i sami čine od koža, od riđe ražine i od tikve.

Učine sprovod mrtvaca. Maškare mrtvaca naprave sa dvojicom. Pokriju ih tapetom, plahtom. Prvi od njih je pognut glavom prema zemlji, ruke ima pružene prema naprijed i na njima čarape i cipele, tako da izgleda to kao da su noge od mrtvaca. Drugi je išao iza njega, rukama je uhvaćen za prvoga, a glavu je imao zabačenu natrag, kao na odru. Bila je nagnuta na nosila, koja su bila tako udešena kao da ih nose četvorica.

Ovaj mrtvac je išao na noge ove dvojice, koji su bili pokriveni do zemlje plahtom (da im se noge ne vide).

U sprovodu mrtvaca išle su i dvije deve. Dvojica ili trojica bili su pokriveni lancunima, kojima su dali boju deve. Jedna deva je bila jednogrba, a druga dvogrba. Tu grbu se pravilo tako da je glava od pokrivenog stršila pod lancunom. Glavu su učinili u stolariji, kao deve.

I konj je išao u sprovodu. To je bilo oko 1922. Dvojica su pravili konja. Bili su sagnuti pod lancunom. Prvi je drvenu konjsku glavu nosio na štapu, a sve je bilo pokrito. Ovoj konjskoj glavi su usta otvarali pomoću špaga.

Činili su čovjeka visokoga 2 metra i pol. On je išao na »krocule«. To je vrsta drvenih potpora. Noge su stajale na tome i to je bilo vezano, a na dnu krocula su bile imitirane noge sa cipelama. Sve je to bilo pokriveno velikim hlačama.

On je imao veliki štap. Bio je duhovit čovjek.

Maškare su se pravile kao ciganke gatalice. Imale bi karte, pa bi na plesu ili u kući gatale.

Obično govore:

— Stav šolad, da ti gatam sriću.
Svakom bi nešto prišla, što bi ga se ticalo.

Bol, 1967, kazivao Tomo Kuiš, (1896), tekst br. 37, 38, 39, 40, 42.

— O —

Na utorak naprave Krnevala. Naprave i žensku Krnevalušu. Krneval je povezan s politikom. Krnevaluša obično ima uz sebe dijete, živo, pa kažu da je to njeno nezakonito dijete.

Prije deset godina su napravili Krnevalušu, veliku lutku, sa velikim usnama, pa su je nazvali Pešnjardovica.

Zapale Krnevala na velikom lukobranu.

Sudac čita testamenat:

— Osuđujem te na (to i to), jer si napravil' (to i to).

Svi grijesi se na Krnevala navale.

Povorka s Krnevalom ide oko 2 i pol po mjestu, a onda dođu na Kopilu. Testamenat se čita na Kopili.

Maškare kriče, zvečke nose, zvonca. I štapove. Maske prave sami od čarape, koprene. Naprave naočale od kartona. Čarape oboje, učine brk. Čepom se ocrne.

Sad je velika moda maškare kauboja.

Maškare prave komedije. Jedan put su noću na pergul digli magarca o pokladama.

Supetar, 1967, kazivala Karmela Blažević, nastavnica, tekst br. 20.

— O —

Poklada zovemo čitavo ono vrime od Tri kralja do čiste sride, a Karneval je utorij. Kaže se: gren u karnevale, a ne u maškare.

Napravu čovika ol slame, Karnevala. Stavu mu klobuk šjalpetu. U njega stavu mišćić, u trbuh. Ispod jakete ima mišćić otvor, da u njega livadu crno vino po mistu. Na jednu nožicu mišćića stavu pipu i toču. A ona (pipa) viri kroz pištolu od Karnevala, ka da piša.

Krnevala nosi tovar. A pravili su i Krnevalušu. I nju su nosili na tovaru. Većinon bude jedan karneval.

Većinon idu muški u krnevale, ženske manje. Idu po kućima i kupu perez na Karnevala. Če skupu posli napravu fraju.

Ložišća, kazivala Kata Domić, rođ. Mišetić, (1900), tekst br. 45.

— O —

Uvik se ide u utorij s Krnevalom, uvečer. Do ponoći je ples. Do tada je dozvoljeno plesat. Čita mu se testamenat. Čini Krnevala Kruno Matulić. On i sastavi testamenat, izmišja. Krnevala se baca u more, ili ga djeca raznesu. Do rata ga se palilo. A i kasnije. Maškare za Krnevalom uzvikuju:

O Jure moj!
Oj ti Jure, tralala,
Krnevale,
svršile su, tralala,
naše bale,
sad počimlju tralala,
naše fraje.

Postira, 1967. kazivao Mate Matulić Bandić, (1924), tekst br. 21.

— O —

Krnevalov porez. S Krnevalom idu po selu. Pred kućom se zaustave i kažu:

— Gospodaru, vi ste dužni porez za pet godina: Dužni ste pet hiljada.
Gospodar:

— Platio sam lani. Ne dam ti pet hiljada. Dosta ti je pet stotina.

Maškare kažu:

— Ma onda vam neće Krneval ništa ostavit u testamentu, pa ćete bit žalosni cilu godinu.

Gospodar:

— Ča će Krneval! Ja jeman Krnevala i doma.

(Ili kaže, da jema Krnevalušu doma.)

Blagajnik od maškara uzme ča mu daju. Ako ne dadu ništa, kaže:

— Neka znate, da vaš dug raste.

Tako idu od kuće do kuće. Ponekad na dan Krnevala, kad skupljaju porez, ako ne nađu nikoga u kući, otvore vrata, idu do lonca i ako se kuha meso, uzmu meso, a stave unutra hreb.

Uz Krnevala budu sudac, tužitelj i branitelj.

Sudac ima crni plašt, crnu kapu, drži knjigu. Lice malo namaže.

Tužitelj ima grbu, crni plašt. Ima mač i staru pištolu.

Branitelj je obučen kao civil, malo se namaže sa crnoga lonca.

Tužitelj kaže: da je Krneval učini krivo kroz svoj život. Kriv je ča ni pada daž.

Branitelj ga brani, da sve to ne odgovara istini, da je bi poremećena uma, da je rebambi.

Tako se prepiru.

Sudac ga osudi, čušne ga obično. Osudi ga na lomaču ili za obisit.

Obično je sudac bio Rakela Juraj (1905), tužitelj Mate Jurin, (1927), branitelj Luko Jurin (1896).

Ložišća, 1967, kazivali Jure Pavlov, Mica Sapunarić, Kate Domić, Marica Martinović, Magdalena Domić, tekst br. 50.

— O —

Poklada je vrijeme, a lutku zovu Krnovaj, daju mu ime Jure. Prikažu ga u dronjcima, boca prazna u džepu. Ima crveni nos kao pijanac, oko iskopano. Ove godine je bio bez noge. Napravio ga Mate Ursić, stolar iz Selaca.

Ne stave sada mješinu u Krnovaja, a prije su stavljali. Davali mu pit, pa lijevali u njega i onda iz te mješine pili u sali. Oni su točili na nogu od mišćića, koja je bila smještena u griži.

Lica uz Krnovaja:

Pop, on mu oprašta grijeha prije smrti.

Advokat ga brani.

Sudac ga tereti za sve nedaće u mjestu. I u svijetu. Tu se iznese mane, u oporuci.

Žandari ga čuvaju.

Krvnik maskiran, ima sjekiru. On ga pali.

Žena i majka i bliža rodbina. Oni nariču: Jure moj!

Drugi: Ubij ga, kurvinoga sina.

Žena: Ni kriv, ni kriv.

Drugi: Prodaje našu dobru zemlju. Kriv je ča ni višnja rodila, slabo je meso dava.

Žena: Ni kriv on da je slabo meso, nego mesar.

Prije je bio živi čovjek Krneval. U sceni paljenja bace vreću slame u obliku čovjeka i zapale.

Prije su ga nosili na magarcu, a sada na kamionu i pođu u susjedno selo, ali nije određeno naposumno (pravo).

Maškare nose zvonca oko vrata ili u ruci, pa mačeve, stare teće, nove vrčine, pa iz njih piju. Stave rogove, nose štapove. Maškare mijenjaju glas. Imitiraju životinje kad ulaze u kuću, pa kad izlaze onda se tim glasovima dozivaju. Muški se oblače u žensko i obratno. I ženske idu u maškare od starine. Niki u maškarama čapa vlastitu ženu. Budu muž i žena i jube se u sali. Dižu civile plesati.

Bude žena sa metlom i komoštrima. Glavno je da se ne prepoznaju. Više puta se šćapom brane.

Kaže se nagubnica ili vizera. Najviše zamota glavu u tul. Označi oči, a nekad sminkom išaraju. Tikvu su probušili i unutra stavili sviću, da pristraše. I za maškare probiju na tikvi oči, nos i usta, bojadišu jagode crveno, črne obrve. Brke nalipili, po bilega, po črnega. I bradu naprave. Od zečje kožice bi napravio bradu ili cilu nagubnicu.

Selca, kazivao Jure Bezmalinović, (1938), nastavnik, tekst br. 30.

Karnevalova optužnica i osuda iz Selaca

1.

Povraćen je u Domovinu iz inostranstva Jure Kucalo, rodom iz Općine Vela garma, selo Joškin piščak, rođen je kroz nogavicu gać 1900. i live godine od matere gulozače ča je cili svoj vik smrdila lojen, od Oca Kunjalota, paštijera, ča bi se ufati u trapule za 2 makaruna izist. Nego čim se je Jure rodi, smrdi je lojon od bahe, tako kud god je hodi za njin su letile muhe.

Jure Pivalo je bi učen čovik, hodi je 6 godin u prvi razred, dodija je sviman meštriman, zato je Rajtoberka i išla iz Selac, zato se i dan danas dopišuju.

Isti je u Zap. Njemačkoj prošao visoku kvalifikaciju, za poslovođu od zahodih, na toj dužnosti je oboli od dijagnoze sinusih u nosu, od raka na mošnji, od uzgrnice, pronašli su mu dva mihura, u jednen voda a u drugen striš od črnega vina.

Njegova želja je bila uvijek, da dođe u Domovinu, čuje da se je izmijeni zakon o pensijan ali se puno privari. Veliko vijeće Krnevalskog odbora se je složilo i zaključilo, prema njegovim zlim djelima da ga preda Sudu, koji će njegovu optužnicu iznit prid tužni i žalosni puk. Predsjednik preuzvišenog Vijeća Aga Hasan.

2.

Optužnica

Tužni puče

Proti Jure Lenca grubo Pivala, emigranta puzavca, koji je pobigao u paketu u Zapadnju Njemačku, na kašunu je napisano pokvarljivo.

Krnevalski odbor se suprotstavlja odlukama bonske vlade da se odustane gonjenje ratnim zločincima i domaćim izdajnicima, isti je plaćenik Čombeove garde, transportirao je oružje u Izrael, slaže se s agresijom na Sjeverni Vijetnan, najgori pokvarenjak poštenega naroda.

Juru Zihalota Kihalota, ovo je pune 3 godine da se skrrije po Zapadnoj Njemačkoj ispid naših ča su tamo na radu. Istega su jednu večer uhvatili u Minhenu u jednen macelu di čini kulinje, i posuli ga lindonom za poslat ženi, doma Sokladači Poprdači. Zakuča se pune 3 godine sada u vejači kad maške gredu u morbin. Nesrićnak se naguloza na devize, pokupi vas cimenat ni zna ča ga čeka, pa sam za sebe i svoju obitelj ni ostavi dva saketa cimenta za ugradit pinku greba, unamora se u devize i misli da ga ova skupoća neće priteć.

3.

Tužni i žalosni puče!

Vijeće Krnevalskog Suda, na čelu sa predsjednikom Agom Hasagom donilo je od(lu)ku nakom čitanja optužnice, Jure Trusalota pok. Kapulara i matere Navrcuše da se istog osudi na sramotnu smrt, da ga se živa stavi u šime u frižider bez glave i vimena.

4.

Tužni i žalosni puče!

Viće Krnevalskog suda, na čelu sa predsjednikom Sulejmanom Bohrom, nakon čitanja optužnice donilo je presudu u ime Marsovog kralja, da se Jure Brusalo pok. Kopulara i matere Navrcuše, da se istog osudi na smrt, i to na sramotan način, da ga se živog stavi u frižider i polije vodom da razlumba i dobije na težini, a nakon toga da ga se pokopa u Zahod.

Okružni Sud Marsove oblasti
Predsjednik
Sulejman Bohor

Selca, sastavio Carević Toni, (1912), iz Selaca, tekst br. 55.

— O —

Udovica

Bilo ih je 12 maškara. Jedan je bio obučen u kožu od brava, crnu, stavi je roge na glavu. Zvona po sebi i komoštra zamota preko pleća.

Jedna žena je bila udovica, sva u crnini i podbrajena. Kad su došli u salu, ova udovica je pala na tle.

— Ajme, umrla nam udovica.

A jedan:

— Umrla mi je majka.

Pa su žalili:

— A majko moja, maškara moja.

Sve maškare se skupile oko nje:

— A da smo znale, ne bi s njom u maškare došle. Možda te afanalo!

Oni je dižu neka oživi. Mazali je rukama po licu, i prošekom i vinom. E, onda odjedan put skočila i uhvatila jednu maškaru i s njom zaplesala. I nastalo veselje da je oživila.

Gornji Humac, kazivala Darinka Tomić, (1906), i Vrsalović Ivo, učitelj, tekst br. 33.

— O —

Rađanje

Jedan se napravi da je noseć, truhla žena. Obično se muški obuče.

Dođe vrijeme da rodi, došli mu trudovi, truja se, previja, veli:

— Rodiću.

Imenuje se babica.

Žena legne i pokrije se sa ščavinom ili sukancem. Pokrije se preko glave. Ima bijac.

Babica se prije ocrni čađom od lonca i uljem, da bolje ostane, onda se i ona podvuče ispod bijca, maže ženu po licu, da ne padne u afane:

— Još malo, još malo, pa strpi se, rodiće se dite. Staviti ćemo mu ime.

I kad ga je dobro iscrnila digne bijac i žena izađe crna. Obično bude žena muškarac, koji ne zna za običaj sa crnjenjem.

Nekad su bili mačku povili, nosili su je ka da se dite rodilo.

Ali je bila i scena rađanja i tu bi mašku iznesli.

To rade u kući. To su igre tokom krnevala. To se radi i u drugo vrime, posle Tri kralja do poklada.

Selca, kazivao Jure Bezmalinović, nastavnik, (1938), tekst br. 31.

— O —

Žena i muž

Obukli bi se u maškare, pa bi plesali ili komediju izveli.

Npr. u selu imamo jednog pijanca. On ima ženu pijanicu. On se napije i pravi komedije. Onda to maškare imitiraju.

Jedan je bio muž, a drugi žena. Oba su pijani.

Muž pije za stolom iz vrča, uzima vrč i sam sebi govori:

— Pij, Mate, đavla popio, pa se ne opio.

Žena dolazi na vrata i veli:

— A, Mate, đavla popio! Ajde kući, da ću ti kruha za dicu?

Muž:

— Ajde, Boga ti, ženo, sedni pa popij i ti jednu.

Žena:

— A, ajde, Mate, ne šali se.

Muž:

— Ajde, ženo, dajem ti od tri srca.

Žena:

— Ajde, Mate, kad je od tri, popiću jednu.

Kad su popili hoće muž da plati.

Žena:

— Ja ću, Mate platiti.

Muž:

— Odakle ti pare?

Žena:

— Pa bolan, zaradila.

I plate, odu, da će kući. Izlazeći van veli žena mužu:

— A moj Mate, ovako će naša kuća natrag, ako mi ovako nastavimo.

Muž:

— E, Boga mi, ženo, kad ćemo natrag, ajmo baš natrag!

I vrate se u birtiju i nastave piti.

Žena u to mužu veli:

— A, Mato, zlatna kito, ajde napij se, isto je sutra Novo lito.

To bi bilo na pokladnju večer u sali di se pleše.

To bi se izvelo kao mala komedija, a bili bi obučeni kao ono dvoje, obično ili u narodnoj nošnji.

Povlja, kazivao Josip Bezmalinović, gostioničar, (1926), tekst br. 25.

— O —

Svađa na vjenčanju

Bude ih više, ali predstavljaju svađu između muža i žene. Maškare naprave svatove u Novom Selu. Kad dođu na jedno mjesto, bilo u kući ili u sali gdje se pleše, onda se odvoji mladoženja i nevista. Između njih se nađe jedan kao pop. Počne svadbeni obred.

Pop pita mladoženju:

— Hoćeš li uzest za svoju zakonitu ženu Mariju?

Mladoženja:

— Pa nisan se još promisli. Slušajte, dajte pitajte nju dok se ja promislin.

Pop pita nevistu (igra je prava ženska):

— Da li ćeš uzest za muža Ivana?

Nevista:

— Ne znam ča će mi reći drugi momak.

Mladoženja:

— E moj pope, jesan ja dobro promisli. Vidiš kako bi me osramotila, da san ja reka, da ću je uzest, a ona bi mene bila nasamarila.

Onda nastanu prepirke između njih dvoje, dok se drugi na tome smiju.

Kum se nađe između njih, koji sve to smiri time da ih moli:

— Slušajte, vi ste mladenci, pa smo došli. Činili ste nas svih ovamo doć, napravili smo trošak za pir, pa ajde pomirite se.

Tada se oni pomire i vjenčaju se, poslije česa nastane veselje, kolo i pivanje:

Lipo ime Ive,	ni sebe,
Bog ga živio.	ni žene,
Mnogo lita sretan bio,	ni dice kraj sebe.
Mnogo lita živio.	Već ga žena bubala,
Koliko kapi,	dok mu duša ispala,
toliko lit.	trli čin, da bi čin,
Ko ne moga popiti,	sa držalon motičin.
ne moga se pokriti,	

Posle toga mladoženja plaća napitak, kao na pravom piru.

To je staro, jedna nasljedna igra. Do drugog rata se igralo.

Povlja, kazivao Josip Bezmalmimović, (1926), tekst br. 26.

— 0 —

Kriva nevista i krivi mladoženja

Bude i pop. Oni idu popu, da ih vinča. Dojdu kod njega.

Pop:

— Ča ste vi došli?

On:

— Došli smo, velečasni, da nas vinčate.

Pop:

— Imate dozvolu da vas ja vinčan?

On:

— Pa imamo.

Pop:

— A ja mislin, da vi niste za vinčanje. Dajte se malo prošetajte.

Oni se prošetaju i pri tom cotaaju. Ona cota i pravi natrag, a on cota i pravi napred.

Pop kad to vidi, kaže:

— Možete ići, vi niste za vinčanje.

Nevista odlazi prva, a mladoženja za njom. Dok ona šepa natrag, on šepa naprid i tuca ju u zadnjicu.

Ona govori:

— Ja san znala ča će bit.

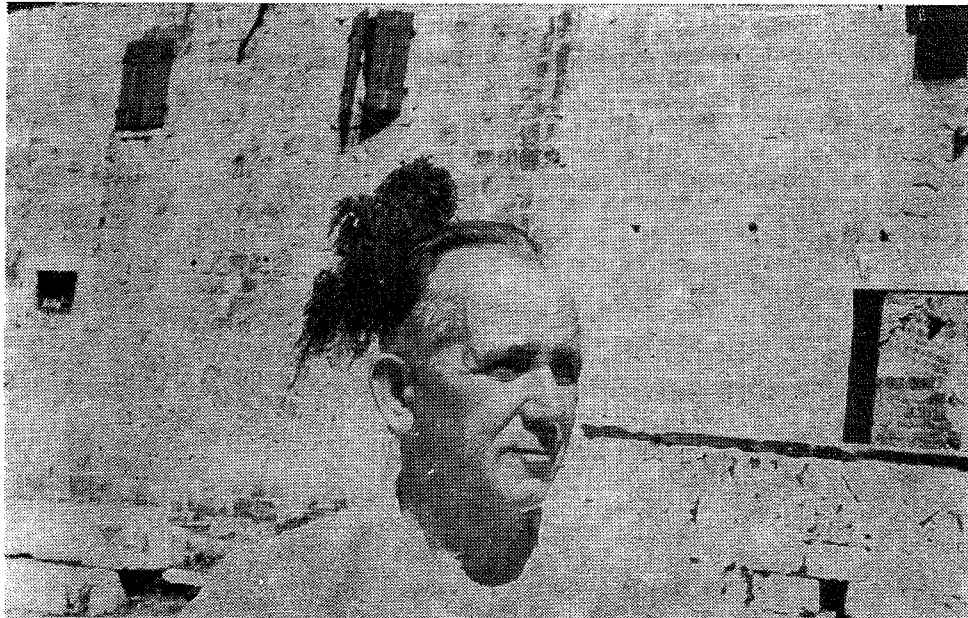
On:

— I ja san zna ča će bit.

Nastane smih.

Ovo igraju u maškarama i kad se više njih najde na poslu, pa se napiju i šale.

Povlja, kazivao Josip Bezmalinović, (1926), tekst br. 27.

Sl. 8. Brački kazivač Kuzma Martić. Škrip na Braču. Snimio dr Ivan Ivančan, 1966. Fototeka INU, br. 4186.

PODACI O KAZIVAČIMA

- Andreuci, Petar p. Mate, 1910, Nerežišća, br. 15. i 16. (maškare);
- Antunović, Vera Jankovika, Supetar, br. 1 (maškare);
- Babarović, Ante, 14 g, Splitska, br. 13 (maškare);
- Babarović, Marija rod. Čeprnić, 1938, Škrip, br. 95—97 (pjesme);
- Babarović, Marija, 13 g, Splitska, učenica, br. 70 (kolendanje);
- Bakulić, Jelka r. Rakela, 93 g, Mirca-Glavica, br. 63 (maskiranje kao sv. Luca);
- Bakulić, Marija r. Brtičević, 1911, Mirca, br. 4 (maškare), 62 (maskiranje kao sv. Luca), 75 (pir), 142 (predaja);
- Bezmalinović, Ante, Selca, br. 78 (traženje ovce na piru);
- Bezmalinović, Josip, 1926, Povlja, gostioničar, br. 25—27 (dramske igre), 28 (pokladni običaj);
- Bezmalinović, Jure, 1938, Selca, nastavnik, br. 30 (pokladno suđenje), 31 (maškarada), 79 (kolendanje, pjesma);
- Biažević, Karmela r. Madirazza, 1930, Supetar, učiteljica, br. 19 i 20 (maškare), br. 65 (darivanje djece za sv. Nikolu, sv. Luciju i za Božić);

- Blažević, M., Milna, upravitelj škole, br. 53 (običaji uz Krnevala);
- Brtičević, Ante, 13 g, Mirca-Glavica, br. 143 (anegdota);
- Butorović, Jerka r. Suzan, 1901, Milna, br. 51 (maškare), 52 (pokladni običaj), 61 (darivanje za sv. Nikolu, maskiranje kao sv. Luca);
- Buzolić, Stjepan, 1910, po majci, rođenoj Livačić, rođak pjesnika Tina Ujevića, Milna, br. 163 (podaci o Tinu Ujeviću);
- Carević, Toni, 1912, Selca, br. 55 (Krnevalova optužnica i osuda);
- Derado, Jakica r. Kurtić, 1892, Supetar, br. 113 (zaklinjačka pjesma);
- Domić, Kate r. Mišetić, 1900, Ložišća, br. 45 (maškare), 50 (Karnevalov porez i Karnevalsko suđenje), 57 (običaj na Nikolinje);
- Domić, Mandalena r. Domić, 1930, Ložišća, br. 48 (maškare), 50 (Krnevalov porez i Krnevalsko suđenje), 81 (maškare na piru u vrijeme pokladno), 109 (pjesma);
- Dorotić, Jozo, 1897, Sumartin, penzioner, br. 32 (pokladni običaj), 67 (maskiranje kao sv. Nikola i grampus);
- Dragičević, Nina r. Krstulović, 1900, Supetar, br. 65 (darivanja djece za sv. Nikolu, sv. Luciju i za Božić), 146 (vjerovanja);
- Dukić, Marija r. Čagljević, 78 g. Supetar, br. 77 (pirni običaji);
- Dumančić, Jakov, 1901, Mirca, br. 5 (maškare), 91—93 (pjesme);
- Fertilio, Baldo, 1895, Nerežišća, br. 17 (maškare), 64 (maskiranje kao sv. Nikola, maskiranje kao sv. Luca), 71 (kolenjani), 150 (predaja), 151 (anegdota);
- Fertilio, Marija r. Defilipis, 1903, žena Balda, Nerežišća, br. 18 (maškare), 64 (maskiranje kao sv. Nikola, darivanje djece na sv. Luciju i za Božić), 152 (anegdota);
- Frančeski, Ante, 1912, Postira, br. 22 (maškare);
- Janković, Mihovil, 1910, Supetar, br. 14 (maškare);
- Jerčić, Stanko, klerik, Praznice, br. 153 (anegdota);
- Jugović, Ivo, učenik, Donji Humac, br. 84 i 86 (pjesme), 111 (dječja pjesmica);
- Jurin, o. Arsen, dominikanac, Bol, br. 160 (anegdota); (Podaci o Vl. Nazoru)
- Kirigin, Anđa, 1900, Mirca-Glavica, br. 63 (maskiranje kao sv. Luca);
- Kirigin, Josip, učenik, Supetar, br. 85 (pjesma), 87 (pjesma);
- Kirigin, Jurica, učenik, Mirca, br. 3 (maškare);
- Kirigin, Mihovil, učenik, Mirca, br. 3 (maškare);
- Klinčić, Veljko, učenik, Supetar, br. 141 (pripovijetka);
- Krstulović, Mare r. Benčić, 35 g, Škrip, br. 7 (maškare);
- Kuiš, Tomo, 1896, Bol, br. 37 (pokladna parada), 38 (scena mrtvac), 39 (maškara), 40 (maškara konj), 41 (maškara stari Patuljak), 42 (maškara na krocilama), 43 (maškare ciganke), 44 (maškare gobeti), 56 (običaj na Nikolinje maskiranje), 58 (maskiranje — sv. Luca);
- Lukšić, Dinka, učenica, Mirca, br. 3 (maškare);
- Lukšić, Nikša, učenik, Supetar, br. 87 (pjesma);
- Marinović, Tonči, učenik, Supetar, br. 83 (pjesma), 110 (zaklinjačka pjesma);
- Martić, Dalibor, 15 g, Splitska, br. 70 (kolendanje), 98 (pjesma);
- Martić, Kuzma, 1903, Škrip, sabirač starina, br. 144—145 (legenda i predaja);
- Martić, Snježana, 12 g, Splitska, br. 70 (kolendanje);
- Martinović, Marica r. Sapunar, 1914, Ložišća, br. 50 (Karnevalov porez i karnevalsko suđenje), 108 (pjesma);
- Matulić, Mate Bandić, 1924, Postira, br. 21 (maškare);
- Miličić, Ante, župnik, Povlja, rodnom otoka Hvara, br. 101 i 103 (pjesme);
- Mirić, Štefe, 1897, Škrip, br. 8—12 (maškare), 76 (pirni običaji);
- Ostojić, Stipe, penzioner, Povlja, br. 29 (pokladni običaji), 73 (kolendanje uoči Novog ljeta, kazivao šale i uspomene na Tina Ujevića), 114 (ivanjska pjesma uz vatru), 129 (pitalica);
- Pavlov, Jure, 1899, Ložišća, 46 (maškare), 47 (sprovod Krnevala i fraja na Čistu sredu), 49 (maškare), 50 (Krnevalov porez i krnevalsko suđenje);
- Pavlov, N., 1895, Bobovišća, br. 60 (maskiranje — sv. Luca);
- Petrinović, Boris, učenik, Mirca, br. 3 (maškare);

- Sapunar, Stanko, 1918, Bobovišća, br. 82 (pirni običaji);
- Sapunarić, Mica r. Perić, 1891, Ložišća, br. 50 (Krnevalov porez i krnevalovsko suđenje), 104—107 (pjesme);
- Scarneo, Mare r. Peruzović, 1879, Milna, br. 53 (običaji uz Krnevala), 74 (kolendanje uoči Nove godine);
- Sinovičić, Elda, učenica, Supetar, br. 87 (pjesma);
- Šesnić, Ivo, 1935, Gornji Humac, br. 159 (anegdota);
- Šesnić, Stjepan, 1905, Gornji Humac, br. 35 (maškare);
- Šesnić, Vinko, 1889, Gornji Humac, br. 36 (maškare);
- Šlender, Milan, učenik, Supetar, br. 69 (kolendanje);
- Taraš, Ljuba r. Marinelić, 1913, Gornji Humac, br. 34 (maškare), 80 (pirni običaji i pjesma);
- Tonšić, Ivan, 1886, Selca, br. 79 (kolendanje, pjesma);
- Tomčić, Darinka r. Vrsalović, 1906, Gornji Humac, br. 32 a (maškare), 33 (maškare), 59 (maskiranje sv. Nikole, običaj darivanja na sv. Lucu — bez maskiranja), 80 (pirni običaji i pjesma);
- Vladislavić, Franko, učenik, Supetar, br. 68 (vatra na pijaci na Božić u večer i kolendanje);
- Vladislavić, Katica, učenica, Supetar, 87 (pjesma);
- Vladislavić, Lovre, 1913, Mirca, br. 6 (maškare), 90 (pjesma mladića što je noću pjevaju uoči »nedije Cvitnice«) 94 (pjesma);
- Vladislavić, Marko, Mirca, br. 112 (pjesma dok se pravi svirala od smrdeja);
- Vladislavić, Mate, učenik, Supetar, br. 87 (pjesma);
- Vrsalović, Ivo, upravitelj škole, Gornji Humac, br. 32a (maškare), 115 (dječja pjesma u igri »lopiža«), 154 (predaja), 155—157 (anegdota);
- Vrsalović, Živana r. Štambuk, 1929, Povlja, 23—24 (maškare), 66 (maskiranje kao sv. Luca).
- Vučković, Mare, 1885, Supetar, br. 65 (darivanje djeca za sv. Nikolu, sv. Luciju i za Božić);
- Vučković, Duško, 17 g, Supetar, br. 2 (maškare);
- Zlatar, Perica, Povlja, br. 100 (pjesma) i 102 (pjesma).